

УДК 378.147

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИДАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Плаксін А.А.

Київський факультет

Національної академії Національної гвардії України

У статті розкрито сутність понять «культура», «дидактична культура», «соціально-професійна зрілість». Запропоноване авторське визначення поняття «дидактична культура майбутнього викладача закладу вищої освіти МВС України». Досліджено теоретичні питання розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти у системі МВС. Охарактеризовано особливості розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти МВС України. Визначено та обґрунтовано провідні педагогічні умови, що ефективно впливають на професійне вдосконалення майбутніх викладачів засобами рефлексії.

Ключові слова: дидактична культура, майбутні викладачі, МВС України, професійна зрілість, професійно-педагогічна компетентність, професійно-педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. Проблема розвитку дидактичної культури викладачів закладів вищої освіти МВС України на сучасному етапі розвитку вищої освіти набуває все більшої актуальності. Це пов'язано насамперед з тим, що в Україні, як і в усьому світі, ХХІ ст. стало епохою змін у всіх сферах діяльності суспільства, змін, які вимагають кваліфікованих фахівців нового, значно вищого рівня професійної підготовки. На відміну від педагогічної культури, феномен дидактичної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти МВС України є практично не вивченим. Вирішення цього завдання вимагає іншого підходу, як до рівня діяльності самого викладача, так і до організації дидактичного процесу. У зв'язку з цим актуальним є вивчення феномену дидактичної культури – одного з найважливіших складників педагогічної культури загалом і професійно-педагогічної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти МВС, зокрема. Реформування таких освітніх установ, як заклади вищої освіти МВС, у системі реформування вищої освіти України, а також розроблення нових технологій навчання, запровадження елементів дослідницької діяльності в роботу викладача вказують на необхідність удосконалення його дидактичної культури й наукове осмислення особливостей розвитку дидактичної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти МВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти МВС України, у своїх працях досліджували ряд науковців, а саме: дидактичну культуру майбутніх викладачів (С. Абдуліна, С. Архангельський, О. Барабанщиков, А. Бойко, Т. Березіна, С. Вітвицька, В. Гриньова, П. Гусак, В. Загвязинський, Т. Іванова, І. Ісаєв, Б. Коротяєв, П. Каптерев, В. Клачко, Я. Коменський, В. Ледньов, О. Мороз, Н. Ничкало, М. Пирогов, О. Савченко, Г. Сагач, В. Сластьонін, О. Синчишина, Л. Тархан, Л. Толстой, К. Ушинський, І. Шамсутдінова та ін.); формування професійної майстерності майбутніх викладачів закладів вищої освіти (О. Вітрук, І. Козловська, Л. Першина, Г. Хазяїнов та ін.); професійна зрілість як складова дидактичної культури майбутніх викладачів (Г. Яворська).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Виокремлення проблеми розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти МВС України, зумовлено специфічними рисами закладу вищої освіти у системі МВС, а саме: 1) значна частина закладів вищої освіти, де готують майбутніх фахівців у певній галузі, не мають курсів дисциплін для спеціальної педагогічної підготовки майбутніх викладачів; 2) традиційно приділяють недостатньо уваги педагогічно ефективним методам реалізації завдань професійної освіти, головним з яких є формування культури професійної діяльності майбутніх викладачів; 3) досвід дидактичної діяльності майбутніх викладачів формується, як правило, безсистемно.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення особливостей розвитку дидактичної культури викладачів закладів вищої освіти МВС України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до вимог, задекларованих у Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., сьогодні провідним критерієм підготовленості майбутніх викладачів закладів вищої освіти МВС України до освітньої діяльності є спрямованість особистості на засвоєння ціннісних орієнтацій професійної діяльності, сукупність професійних і дидактичних знань, постійне вдосконалення дидактичних здібностей, умінь і навичок та їхньої реалізації шляхом творчої продуктивної діяльності.

На наш погляд, найбільш змістовним та узагальнюючим є визначення феномену «культура», що дане в «Новій філософській енциклопедії», де культура формулюється як «система надбіологічних програм людської життєдіяльності, що історично розвивається (діяльності, поведінки і спілкування), що забезпечує відтворення і зміни соціального життя в усіх його основних проявах» [9, с. 341]. Доповнює представлене формулювання підхід, заснований на тому, що культура розуміється як «історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя та діяльності людей, в їхніх взаємовідносинах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях» [8, с. 450]. При цьому культура «включає

в себе предметні результати діяльності людей, а також людські сили і здібності, реалізовані в діяльності (знання, уміння, навички, рівень інтелекту, морального й естетичного розвитку, світогляд, способи і форми спілкування людей)» [8, с. 450]. З огляду на дані формулювання досліджуваного поняття, дослідники доходять цілком логічного й обґрунтованого висновку про те, що дидактична культура являє собою частину людської культури, в якій відображаються погляди, ідеї, способи навчання нових поколінь людей, що розкриваються в наукових і навчально-методичних працях й реалізовані в реальній педагогічній дійсності.

Цей висновок ґрунтується на наявності великого педагогічного потенціалу культури, що визначається як «динамічна, умовно реалізовувана система культурних феноменів, що об'єднує зразки, норми і способи передачі досвіду й особистісного розвитку людини» [6, с. 5].

М. Пирогов підкреслював особливу роль дидактичної культури та її складових, відзначаючи, що «без практичної досвідченості у методах викладання, без вправ у викладанні, пристосованому до віку його майбутніх учнів, молодий вчитель, як ґрунтовно би не вивчав свій предмет, не зможе бути хорошим викладачем... Якщо вчитель буде сліпо керуватися способами і прийомами іншого, то вчення його буде мертвим і не збудить в учнів бажання до занять» [1, с. 12].

На думку Т. Березіної, дидактична культура керівника закладів вищої освіти – це інтегративна якість особистості, яка виражається в сукупності компетенцій у педагогічній і психолого-дидактичних галузях знань, здатність активно впливати на постановку та розвиток освітнього процесу вищого закладу освіти, які дозволяють гарантувати високу якість освіти [4].

Виходячи з вище сказаного, можна вважати, що дидактична культура як науково-педагогічний феномен, в теоретичному плані спирається на великий педагогічний потенціал культури, механізми його акумулювання, трансформування і транслявання які виступають як фактор професійного становлення фахівця педагогічного профілю, забезпечуючи формування його дидактичної культури [11, с. 126].

Актуальною є також думка Л. Толстого про роль методики навчання в структурі дидактичної культури педагога: «Найкращий вчитель буде той, у якого зараз під рукою готове роз'яснення того, що зупинило учня. Роз'яснення ці дають вчителю знання найбільшого числа метод, здатність придумувати нові методи, і головне, не дотримання однієї методи, а переконання про те, що всі методи є односторонніми і що найкраща метода була б та, яка відповідала б на всі можливі труднощі, що зустрічаються учнем, тобто не метода, а мистецтво, талант» [12, с. 88].

Близькі з змістом міркування про методи навчання вчителя і спорідненість його діяльності з мистецтвом ми знаходимо в «Дидактичних нарисах» П. Каптерева, де він зазначає: «Діяльність викладача є діяльність складна, в ній є елементи і чисто наукові, об'єктивні, так і суто особисті, творчі елементи педагогічного мистецтва і таланту... Вчитель повинен виявитися художником: повинен переробити метод, зробити його своїм надбанням і знаряддям і вміти нескінченно

видозмінювати його, прикладаючи його до різних дітей, з різною підготовкою та своєрідними природними властивостями. Тому істинно хороший вчитель не може бути рабом ні програм, ні методик, він завжди повинен залишатися вільним і самостійним діячем» [5, с. 354].

Дидактичну культуру майбутнього викладача закладу вищої освіти МВС варто розглядати як інтегральну властивість особистості педагога, що забезпечує ефективну педагогічну діяльність щодо формування професійної культури майбутнього фахівця і сприяє створенню та освоєнню викладачем нових педагогічних цінностей і технологій, саморозвитку його особистості, дидактичній культуротворчості. Дидактична культура при цьому є складником педагогічної культури як суспільного явища. Дидактична культура майбутнього викладача закладу вищої освіти МВС ґрунтується на чітких і вичерпних знаннях викладача з дисципліни, яку він викладає, професійній компетентності, гуманістичній системі цінностей і переконань, сучасному педагогічному мисленню, дидактичній культуротворчості [7, с. 172].

Розкриваючи шляхи формування педагогічної майстерності майбутнього викладача закладу вищої освіти на основі теоретичних основ змісту освіти (знання, досвід, здійснення способів діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-вольового ставлення до світу), Г. Хозяїнов стверджує, що зміст професійно-педагогічної освіти педагога-майстра повинен охоплювати дві сторони зазначених видів діяльності. Перша з них – це загальні елементи цих видів, якими повинен оволодіти спеціаліст; друга – спеціальні елементи видів змісту освіти. Тому він доходить висновку, що знання, вміння та навички педагога, як складова основ педагогічної майстерності, можуть бути двох рівнів: 1) набуті в процесі підготовки до професійної педагогічної діяльності; 2) набуті в процесі професійної педагогічної діяльності [13].

Виходячи з цього, він доходить висновку, що фундамент педагогічної майстерності, який необхідно сформулювати, охоплює такі основні складові: особистість педагога, знання, педагогічний досвід. Саме поняття педагогічної майстерності в його уявленні – це «високе мистецтво здійснення освітньої діяльності на основі знань, особистісних якостей і педагогічного досвіду, що проявляється в комплексному розв'язанні освіти, виховання, розвитку особистості» [13, с. 81].

У контексті нашого дослідження особливий інтерес викликає дисертаційне дослідження Л. Першиної [10], присвячене формуванню професійної майстерності в майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Цей інтерес обумовлений тим, що авторське розуміння педагогічної майстерності майбутніх викладачів закладів вищої освіти за своїм змістом тісно пов'язане з трактуваннями дидактичної культури викладача закладу вищої освіти. Як наслідок цієї близькості, передбачені автором педагогічні умови формування професійної майстерності можуть бути застосовані й для формування дидактичної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти системи МВС України.

Однією з провідних педагогічних умов Л. Першиної вважає стимулювання мотивації професійного вдосконалення засобами рефлексії. Для

майбутніх викладачів закладів вищої освіти МВС України це набуває особливого значення у зв'язку з недостатньою дидактичною підготовкою, отриманою до навчання в магістратурі. Роль цієї умови спричинена тим, що, окрім теоретичних знань і практичних навичок, майбутній викладач має добре розуміти себе, мати стійку мотивацію до професійної діяльності та бажання самовдосконалюватися. Реалізовуватися ця умова повинна шляхом впровадження у освітній процес навчального модуля «Основи професійної майстерності майбутніх викладачів» у межах навчального курсу «Педагогіка вищої школи». При цьому навчальні заняття спрямовані на формування адекватної самооцінки, впевненості у собі, здатності аналізувати колишні помилки успішного та неуспішного практичного досвіду засобами рефлексії.

Другою умовою є створення інноваційного середовища в процесі освітньої та наукової підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти, що передбачає перехід до нової моделі вищої освіти, зорієнтованої на індивідуалізацію освітнього процесу, зміну навчальних програм, посилення міждисциплінарної інтеграції й активізацію інноваційних процесів у сфері вищої освіти, збільшення рольової активності викладача вищої школи. Збагачення знань майбутніх викладачів щодо вищої школи, розвиток уяви, творчого мислення, інтуїції, імпровізації, регуляції емоційного стану здійснювалося в процесі викладання лекцій модуля «Створення інноваційного середовища в педагогічному процесі», а також різноманітних видів творчих занять.

Виокремлення третьої педагогічної умови Л. Першина пов'язує з опануванням навичок спілкування задля забезпечення комунікативної компетенції. Авторка обґрунтовує розвиток і застосування толерантності, що виявляється в налаштуванні на діалог, на рівноправне спілкування. Впровадження умови було орієнтовано на формування у майбутніх викладачів передусім мовних навичок, комунікативної готовності до інтерактивного діалогу, взаємодії, емпатії, організаційних умінь, зокрема практичних навичок керувати стилем своєї поведінки [10, с. 10–13].

Г. Яворська виділяє низку характеристик професійної зрілості, які цілком можуть бути застосовані і для характеристики викладацької діяльності майбутнього викладача закладу вищої освіти системи МВС України, у т. ч. його дидактичної культури. Вона підкреслює: «Професійна зрілість передбачає: соціальну зрілість (володіння правовими нормами, засобами спільної професійної діяльності та співробітництва, прийнятими у суспільстві прийомами професійного спілкування тощо); особистісну зрілість (володіння засобами самовираження і саморозвитку); діяльну зрілість (вміння на високому рівні діяти професійно, здатність до самореалізації та саморозвитку в межах професії, до творчих проявів власної індивідуальності)» [14, с. 18].

На основі цього розуміння сутності соціально-професійної зрілості автором конструється педагогічна модель організації процесу формування її у курсантів закладу вищої освіти МВС України, яка складається з трьох блоків. Варто зазначити, що кожен із цих блоків моделі можна

застосувати для моделювання дидактичної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Перший блок – імперативно-інформативний – охоплює аудиторну роботу з навчальною групою з формування освітніх, розвивальних, виховних відносин у освітньому процесі закладу вищої освіти. Другий блок – особистісно-регулятивний – побудований на основі рефлексії, досвіду самовиховання й охоплює індивідуальну та розвивальну роботу, спрямовану на визначення образу «Я і професія», а також виховну самооцінку в процесі практики. Третій блок – соціально-діяльнісний – моделює позааудиторну роботу в процесі стажування на робочому місці, спрямовану на конкретизацію образу «Я – професіонал» з урахуванням рівня освіченості, вихованості та розвитку курсанта як майбутнього професіонала [14, с. 23].

Найбільш відомим науковим дослідженням, присвяченим розвитку дидактичної культури майбутнього викладача, на яке постійно посилаються багато авторів, є робота В. Гриньова [2], який у своїх працях виокремлює технологічний аспект розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів.

Він викоремлює такі основні методи і форми роботи зі студентами, які спрямовані на розвиток особистісно-мотиваційного модуля:

- орієнтація процесу навчання на суб'єктивну позицію студента як носія цінностей, сприйняття ним цілей навчання, формуючи позитивну мотивацію, чому сприяло проведення занять у формі дискусій, подорожей, ігор; заохочення та стимулювання діяльності та ін.;

- формування у студентів усвідомленості, важливості успішного навчання для майбутньої професійно-дидактичної діяльності, чому сприяло ознайомлення студентів із завданнями сучасної школи, досвідом роботи вчителів;

- створення сприятливого емоційно-психологічного мікроклімату на заняттях (участь у рольових іграх; створення ситуацій сумісних переживань, заохочення обраного напряму діяльності або способу виконання завдання, їхній вибір та ін.).

У технологію розвитку компонентів дидактично-компетентісного модулю автор включив:

- ігрові технології (гра-подорож у «Країну Дидактику», семінар-аукціон «Як ефективно розвивати інтелектуальні здібності», гра «Алгоритм», яка включала виконання запланованих навчальних дій), аукціон знань, вікторини та конкурси на знання основних понять та ін.;

- технології взаємодії студентів: робота в групах, прийом взаємних завдань, організація роботи студентів-консультантів;

- включення в інноваційну діяльність у процесі «мозкової штурми», надання альтернатив для самостійного вибору рішень, форм, методів, засобів навчальної роботи, створення проблемних ситуацій, виконання творчих завдань та ін.;

- створення креативного поля, включення студентів у науково-дослідну роботу, індивідуальна робота та консультації.

Нарешті, розвиток аналітико-рефлексивного модуля дидактичної культури передбачало:

- виявлення результатів готовності студентів до дидактичної діяльності та визначення програм індивідуальної корекції з метою усунення недоліків;

– аналіз і самоаналіз результатів виконання завдань, розробка дидактичних матеріалів [3, с. 10–13].

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумки аналізу наукової літератури з проблеми особливостей розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти МВС України, можна дійти висновку, що окреслена проблема являє собою достатньо складне і багатогранне педагогічне утворення, яке включає в себе цілу низку напрямів наукового дослідження, базуючись на таких педагогічних категоріях, як професійно-педагогічна майстерність, професійна зрілість, професійно-педагогічна компетентність та ін. Вивчення наукових досліджень, безпосередньо присвячених розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів, базуючись на самому понятті «дидактична культура», показує, що в педагогічній науці до теперішнього часу виконано низку вагомих дослі-

джень, які розкривають технологію розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Вона характеризується тим, що для розвитку й удосконалення дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти МВС України, суттєво важливим є включення їх у цілеспрямоване створюване освітнє середовище закладу вищої освіти, яке дозволяє вийти на якісно новий рівень своєї діяльності, побачити можливості професійного зростання, включитися в процес безперервної педагогічної освіти (самоосвіти), проявити інтелектуальну активність, творчість, набути педагогічного досвіду.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у розробці методичного комплексу щодо перевірки вихідного стану розвитку дидактичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання у системі МВС України.

Список літератури:

1. Голобородько В.М. Микола Пирогов в Україні : Монографія / В.М. Голобородько. – Умань ПП Жовтий О.О., 2012. – 179 с.
2. Гриньов В.Й. Формування дидактичної культури майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В.Й. Гриньов. – Х., 2003. – 179 с.
3. Гриньов В.Й. Формування дидактичної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В.Й. Гриньов. – Харків, 2003. – 20 с.
4. Инновационные ресурсы развития современного урока : м-лы XII Междунар. науч.-практ. конф., 21–22 апреля 2009 г., Новосибирск [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.berdsk-edu.ru/press-reliz15.htm>.
5. Каптерев П.Ф. Дидактические очерки. Теория образования / П.Ф. Каптерев ; под ред. А.М. Арсеньева // Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1982. – С. 270–653.
6. Киселева О.О. Педагогический потенциал культуры – фактор профессионального становления специалиста / О.О. Киселева, О.М. Позднякова // Человек и образование. – 2008. – № 4. – С. 3–6.
7. Клячко В., Плаксін А. Дидактична культура викладача вищого навчального закладу МВС у психолого-педагогічних дослідженнях: проблемний аспект / В. Клячко, А. Плаксін // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 2. – С. 164–173.
8. Культура и культурология : словарь / сост. и ред. А.И. Кравченко. – М.: Академич. Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 928 с.
9. Новая философская энциклопедия : в 4-х т. – М.: Мысль, 2001. – Т. 2. – 634 с.
10. Першина Л.В. Формування професійної майстерності у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.В. Першина. – Вінниця, 2014. – 20 с.
11. Плаксін А. Дидактична культура як науковий феномен, його структура та сутнісні характеристики / А. Плаксін // Освітнологія, Oświatologia. – № 4. – 2015. – С. 126–130.
12. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения / Л.Н. Толстой; сост. Н.В. Вейкшан. – М.: Педагогика, 1989. – 544 с.
13. Хозяинов Г.И. Педагогическое мастерство преподавателя / Г.И. Хозяинов. – М.: Высшая школа, 1988. – 143 с.
14. Яворська Г.Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Г.Х. Яворська. – К., 2006. – 45 с.

Плаксін А.А.

Киевский факультет

Национальной академии национальной гвардии Украины

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ДИДАКТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ МВД УКРАИНЫ

Аннотация

В статье раскрыта сущность понятий «культура», «дидактическая культура», «социально-профессиональная зрелость». Предложено авторское определение понятия «дидактическая культура будущего преподавателя учреждения высшего образования МВД Украины». Исследованы теоретические вопросы развития дидактической культуры будущих преподавателей высших учебных заведений в системе МВД. Охарактеризованы особенности развития дидактической культуры будущих преподавателей высших учебных заведений МВД Украины. Определены и обоснованы ведущие педагогические условия, которые эффективно влияют на профессиональное совершенствование будущих преподавателей средствами рефлексии.

Ключевые слова: будущее преподаватели, дидактическая культура, МВД Украины, профессиональная зрелость, профессионально-педагогическая компетентность, профессионально-педагогическое мастерство.

Plaksin A.A.

Kiev Faculty of the
National Academy of National Guard of Ukraine

FEATURES OF DEVELOPMENT OF DIDACTIC CULTURE OF THE FUTURE TEACHERS OF HIGHER EDUCATION MIA OF UKRAINE

Summary

In the study the essence of the concepts «culture», «didactic culture», «social-professional maturity» is revealed. The author's definition of the concept of «didactic culture of the future teacher of a higher education institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine» is proposed. The theoretical aspects of development of the didactic culture of future teachers of institutions of higher education in the system of the Ministry of Internal Affairs were investigated. Features of the development of the didactic culture of future teachers of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine characterized. Leading pedagogical conditions that effectively influence on the professional development of future teachers by means of reflection was defined and substantiated.

Keywords: didactic culture, future teachers, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, professional maturity, vocational pedagogical competence, professional and pedagogical skills.